

VU Research Portal

Omgaan met mensen met dementie

Lamerichs, J.M.W.J.; van der Linden, C.J.P.H.; Alma, Manna

2016

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Lamerichs, J. M. W. J., van der Linden, C. J. P. H., & Alma, M. (2016). *Omgaan met mensen met dementie: Handleiding MBO docenten*. Faculteit der Geesteswetenschappen Universiteit Amsterdam.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

university of
 groningen

VRIJE
UNIVERSITEIT
AMSTERDAM

University Medical Center Groningen

Omgaan met mensen met dementie – docentenhandleiding

Van der Linden, Katja; Alma, Manna; Lamerichs, Joyce

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Publication date:
2016

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Van der Linden, K., Alma, M., & Lamerichs, J. Omgaan met mensen met dementie – docentenhandleiding

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Omgaan met mensen met Dementie

Docentenhandleiding

Deze docentenhandleiding is geschreven voor docenten en begeleiders van studenten van het MBO onderwijs van de opleiding Helpende Zorg en Welzijn, Verzorgende IG en MBO Verpleegkunde en is gericht om het leren omgaan met mensen met dementie. Bij deze docentenhandleiding hoort ook een studentenhandleiding 'Omgaan met mensen met dementie'. Deze handleiding voor docenten heeft als doel om handvatten te bieden voor het optimaal begeleiden van studenten in dit lesprogramma.

Zowel het samenhangende lesprogramma als de docenten- en studentenhandleiding is tot stand gekomen in het kader van het project **'Lessen van patiënten – dementie'**, waarin het UMCG en de Vrije Universiteit Amsterdam samengewerkt hebben om het interviewmateriaal over dementie dat beschikbaar is op de website www.pratenovergezondheid.nl, ook geschikt te maken voor het onderwijs.

Aan de hand van de opdrachten die gekoppeld zijn aan dit interviewmateriaal kunnen zorgverleners en professionals in opleiding beter zicht krijgen op hoe het voor mensen is om te leven met dementie. Het interviewmateriaal is verzameld tijdens een eerder onderzoeksproject **'Help, dement! Patiënt en mantelzorger aan het woord'** waarbij 54 mantelzorgers van mensen met dementie en 35 mensen met dementie zijn geïnterviewd. De resultaten van deze studie zijn in woord en beeld gepubliceerd op de website pratenovergezondheid.nl en hebben als basis gediend voor de ontwikkeling van de onderwijsmodule en deze handleidingen.

Het project 'Lessen van patiënten – dementie' is uitgevoerd met subsidie van het Nationaal Programma Ouderenzorg van ZonMw.

Voor vragen over deze handleiding kunt u contact opnemen met m.a.alma@umcg.nl of j.m.w.j.lamerichs@vu.nl

Amsterdam, oktober 2016

PratenOverGezondheid

umcg

VRJE
UNIVERSITEIT
AMSTERDAM

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1.....	3
1.1 Inleiding.....	3
1.2 Relatie tussen thema's; de lintstructuur.....	4
1.3 Thema's.....	4
1.4 Routeplanners	5
1.5 Ontwikkelingsgerichte feedback	6
1.6 Didactische uitgangspunten en hobbels op de weg voor de docent.	14
Hoofdstuk 2 de thema's	17
Thema: Kennis over dementie	18
Thema: Het ziektebeeld dementie.....	20
Thema: De verschillende benaderingswijzen.....	23
Thema: De rol van de mantelzorger(s)	26
Thema: De kwetsbaarheid van de mantelzorgrelatie	29
Thema: De beeldvorming over de ziekte dementie	31
Thema: Omgaan met verlies en rouw bij dementie.....	33
Thema: Diversiteit en dementie	35
Hoofdstuk 3 Literatuur	37
Hoofdstuk 4 bijlagen.....	36
Bijlage 1 Feedbackformulier thema Kennis over dementie.....	38
Bijlage 2 Feedbackformulier thema Het ziektebeeld dementie	39
Bijlage 3 Feedbackformulier thema Benaderingswijzen in de zorg voor de mens met dementie....	41
Bijlage 4 Feedbackformulier thema De rol van de mantelzorger	42
Bijlage 5 Feedbackformulier thema De kwetsbaarheid van de mantelzorgrelatie	43
Bijlage 6 Feedbackformulier thema De beeldvorming over de ziekte dementie.....	44
Bijlage 7 Feedbackformulier thema Omgaan met verlies en rouw bij dementie	45
Bijlage 8 Feedbackformulier thema Diversiteit en dementie	46

Hoofdstuk 1

1.1 Inleiding

“Stelt u zich eens voor dat de studenten die u begeleidt altijd braaf doen wat in de studentenhandleiding staat beschreven. Zij lezen alle aangegeven literatuur en werken de bijbehorende opdrachten goed uit. Studenten komen kortom perfect voorbereid naar de les en u kunt op basis van de uitgewerkte opdrachten de les verder vormgeven. De vragen die studenten tijdens de bijeenkomsten stellen zijn echt verdiepend. Ook kunnen de studenten precies aangeven wat zij nog van u nodig hebben aan informatie zodat zij de informatie ook echt goed begrijpen en weten hoe zij het geleerde moeten toepassen in de praktijk. In de groep ondersteunen studenten elkaar met leren. Wat de een niet weet wordt aangevuld door iemand anders uit de groep.”

Klinkt het bovenstaande u als muziek in de oren? Bent u juist iets heel anders gewend? Deze docentenhandleiding is een aanvulling op de studentenhandleiding ‘Omgaan met mensen met dementie’ en biedt u als docent handvatten om studenten uit te dagen en verder te helpen in het leerproces. Door een verschil in beginsituatie, achtergrond, motivatie etc. tussen studenten in een groep is het ondoenlijk om in een handleiding precies aan te sluiten op de behoefte van iedere student. U bent ervoor om in contact met de studenten te bepalen wat zij werkelijk nodig hebben. De docentenhandleiding kan echter wel gezien worden als een goede kapstok voor hoe je studenten kunt aanzetten om meer kennis en kunde te ontwikkelen rondom dementie. Het is rijk aan opdrachten en achtergrondinformatie.

Aangezien de geschetste situatie in bovenstaand kader niet altijd de realiteit is, worden in deze handleiding tips gegeven over hoe u in de bijeenkomsten kunt omgaan met de inhoud van de thema’s en doen we suggesties voor verschillende werkvormen. Om het leerproces van de student zo goed mogelijk te stimuleren zult u keuzes moeten maken. Soms zullen studenten meer ondersteuning nodig hebben, soms kunnen extra voorbeelden het leerproces stimuleren en soms zult u een hele andere weg moeten inslaan en onderdelen misschien moeten overslaan.

Deze docentenhandleiding is nadrukkelijk een handreiking. U bent vrij om er een eigen invulling aan te geven zolang het leerproces van de leerling maar centraal blijft staan en de doelstellingen gerealiseerd worden.

Leeswijzer handleiding

In de studentenhandleiding zijn acht kerncompetenties opgenomen waar de student aan kan werken. Deze kerncompetenties met indicatoren zijn ook voor u opgenomen in hoofdstuk 1.

In hoofdstuk 2 vindt u de **organisatie** van het lintonderwijs. De onderwijsmodule ‘Omgaan met dementie’ bestaat uit acht thema’s. De mogelijke verbindingen (routes) tussen de thema’s noemen we een lint. De routeplanners zijn voor u als docent ook opgenomen zodat u een goed overzicht heeft van de thema’s per lint en hierdoor kunt kiezen wat u wilt behandelen.

Veel plezier met deze mooie taak.

1.2 Relatie tussen thema's; de lintstructuur

De docentenhandleiding 'Omgaan met mensen met dementie' bestaat uit acht thema's die met elkaar verband houden. De verbindingen tussen de thema's noemen we een lint. U kunt als docent kiezen om één thema in een les te behandelen maar er kan ook gekozen worden voor een combinatie van thema's; een zogenaamd lint. De student bereidt dan opdrachten voor uit verschillende thema's die met elkaar verbonden zijn. Het is belangrijk dat u de structuur van de les steeds goed bespreekt met de studenten.

Om u te helpen is per thema een routeplanner gemaakt die de verbinding tussen de thema's weergeeft. Het is de bedoeling dat u voorafgaand aan de les aangeeft welk thema of welke thema's u behandelt.

1.3 Thema

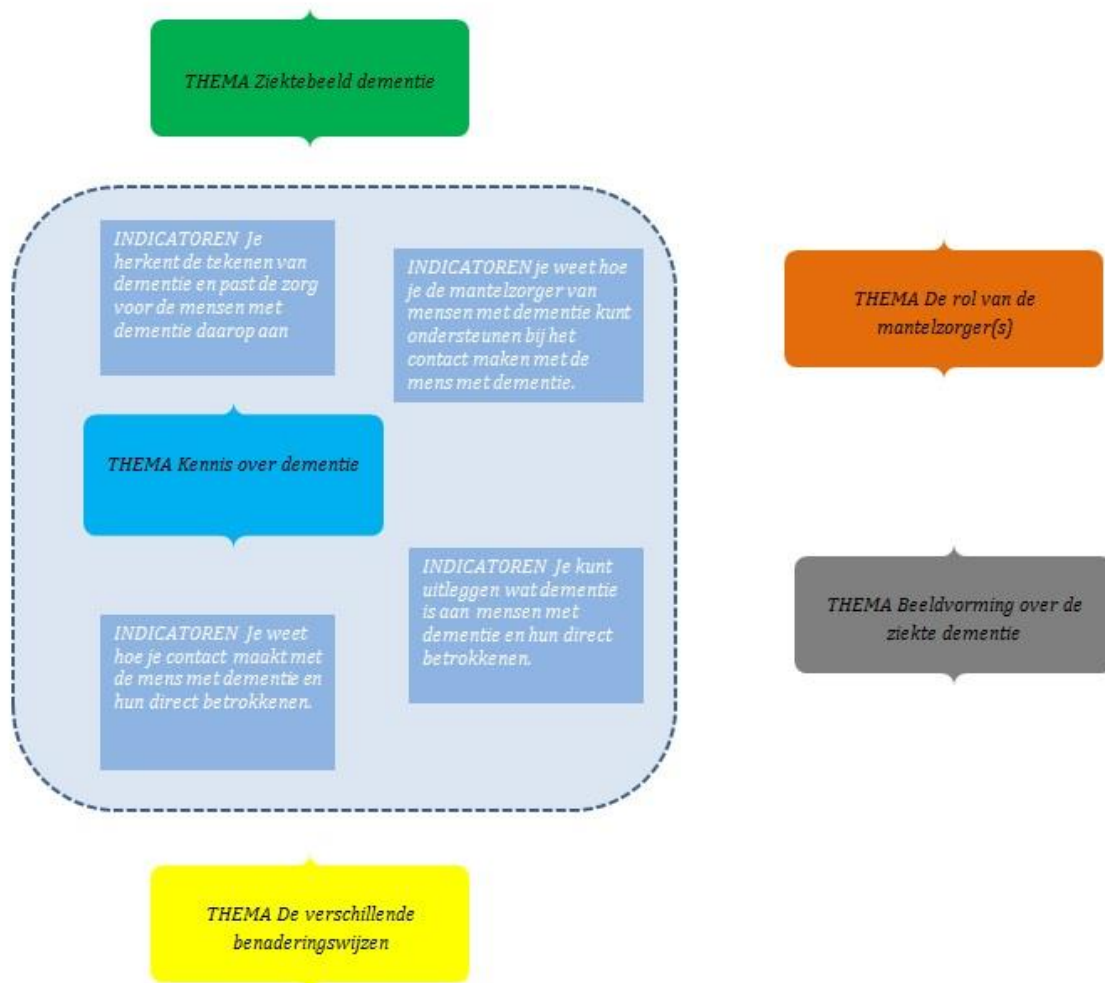
Ieder thema heeft een eigen kleur. De voorbereidingsopdrachten staan steeds per thema beschreven, met daarbij ook een aanduiding van de voorbereidingstijd die nodig is. U kunt als docent kiezen om studenten bepaalde opdrachten wel/niet te laten uitvoeren.

Thema	Kennis over dementie
Thema	Ziektebeeld dementie
Thema	De verschillende benaderingswijzen
Thema	De rol van de mantelzorger
Thema	De kwetsbaarheid van de mantelzorgrelatie
Thema	Beeldvorming over de ziekte dementie
Thema	Omgaan met rouw en verlies bij dementie
Thema	Diversiteit en dementie

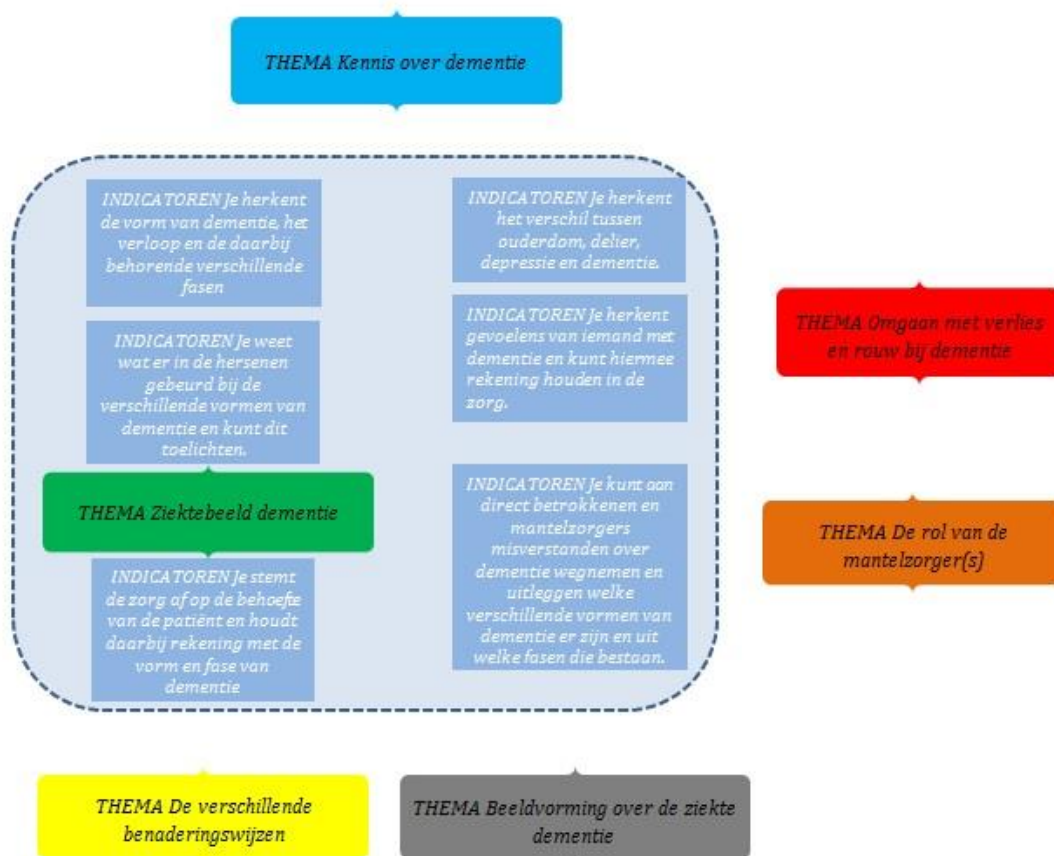
Hieronder volgen de routeplanners per thema.

1.4 Routeplanners

1.4.1 Routeplanner 1 – Thema Kennis over dementie

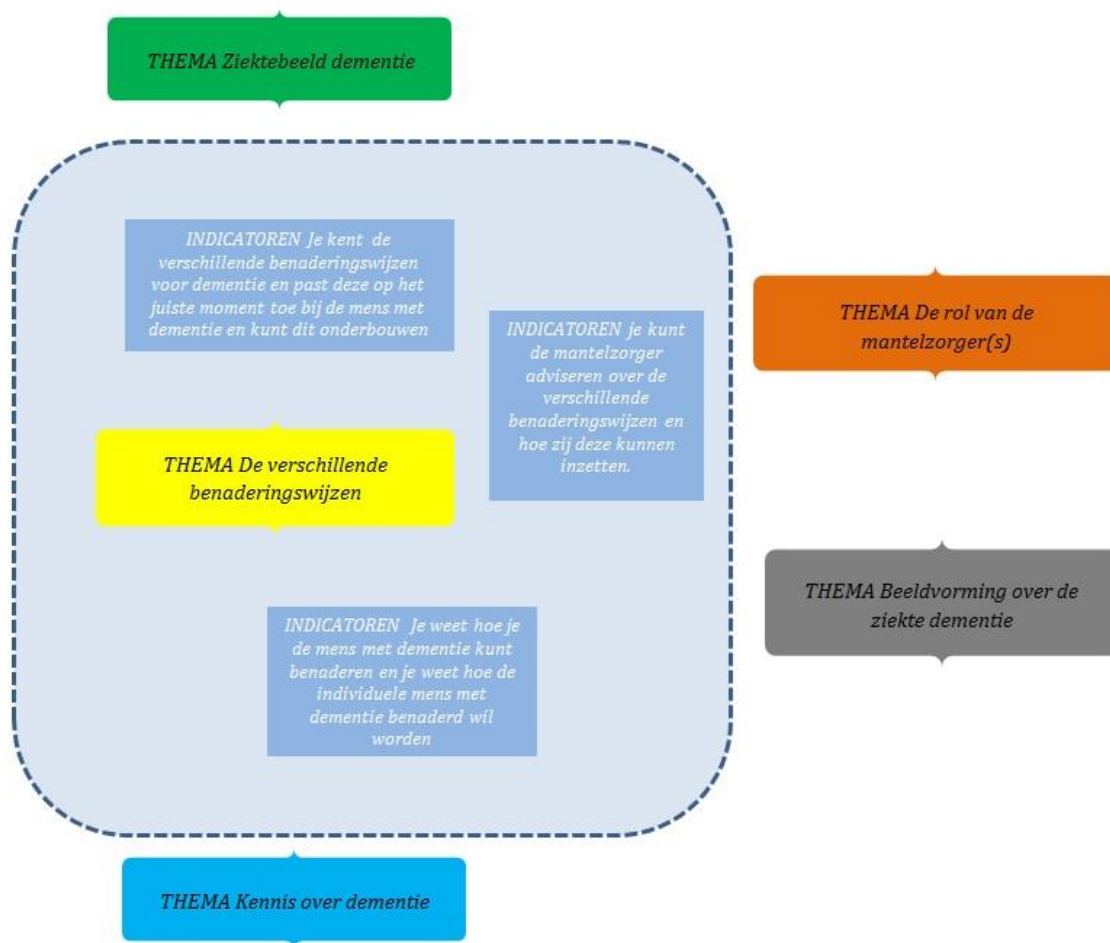

1.4.2 Routeplanner 2 – Thema Het ziektebeeld dementie

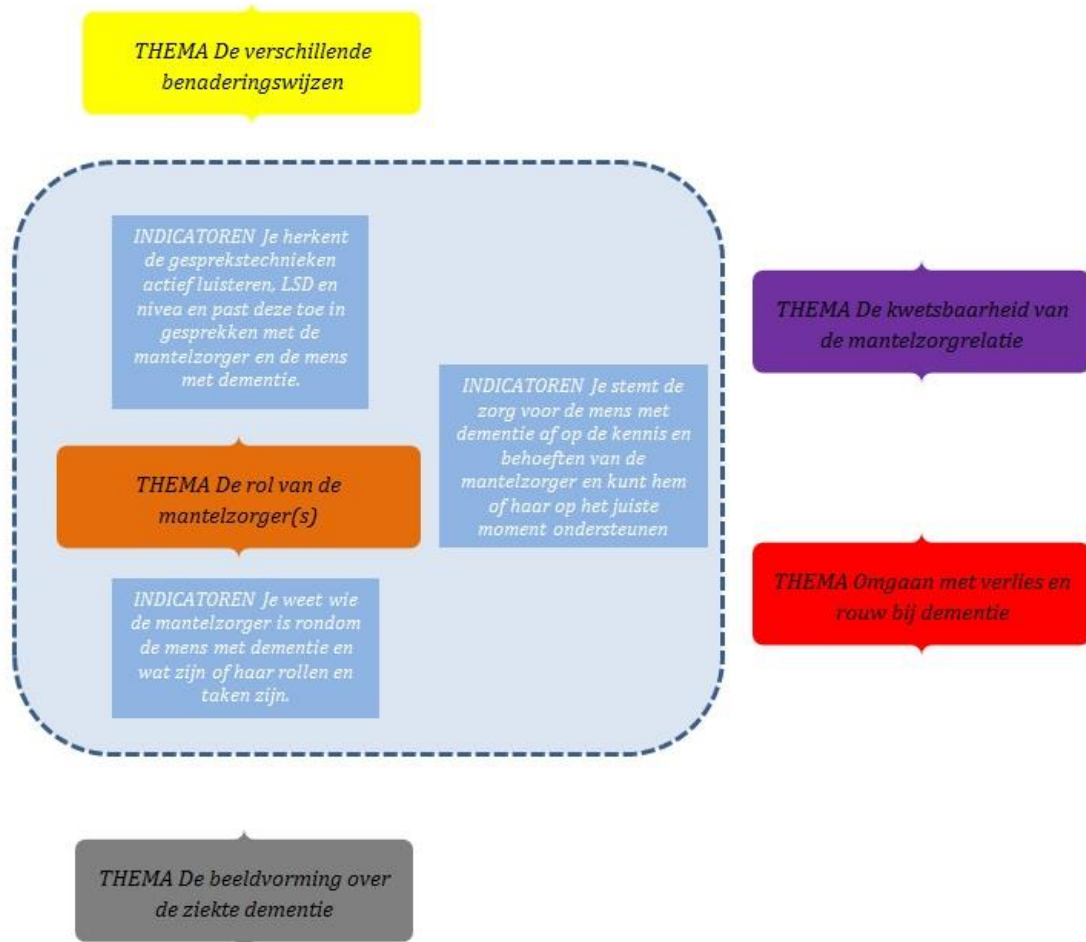

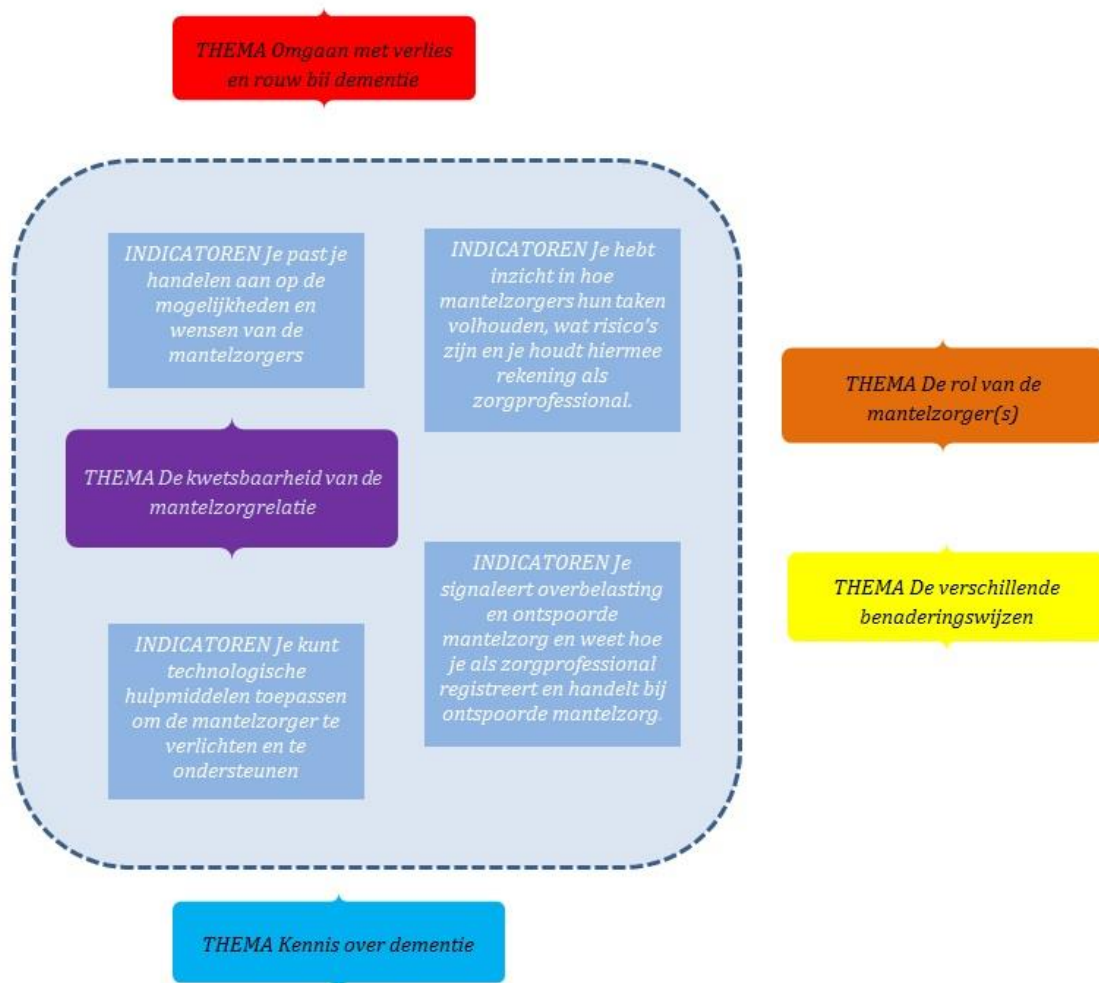
1.4.3 Routeplanner 3 – Thema De verschillende benaderingswijzen

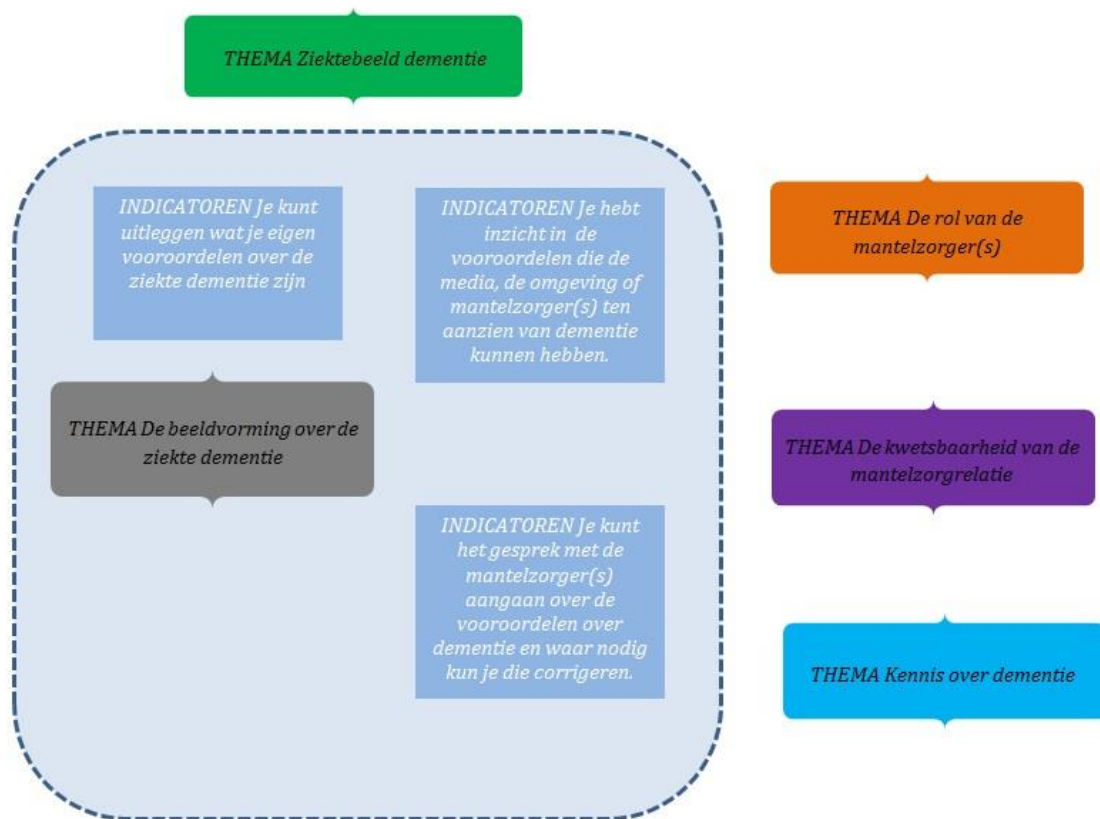
1.4.4 Routeplanner 4 – De rol van de mantelzorger(s)

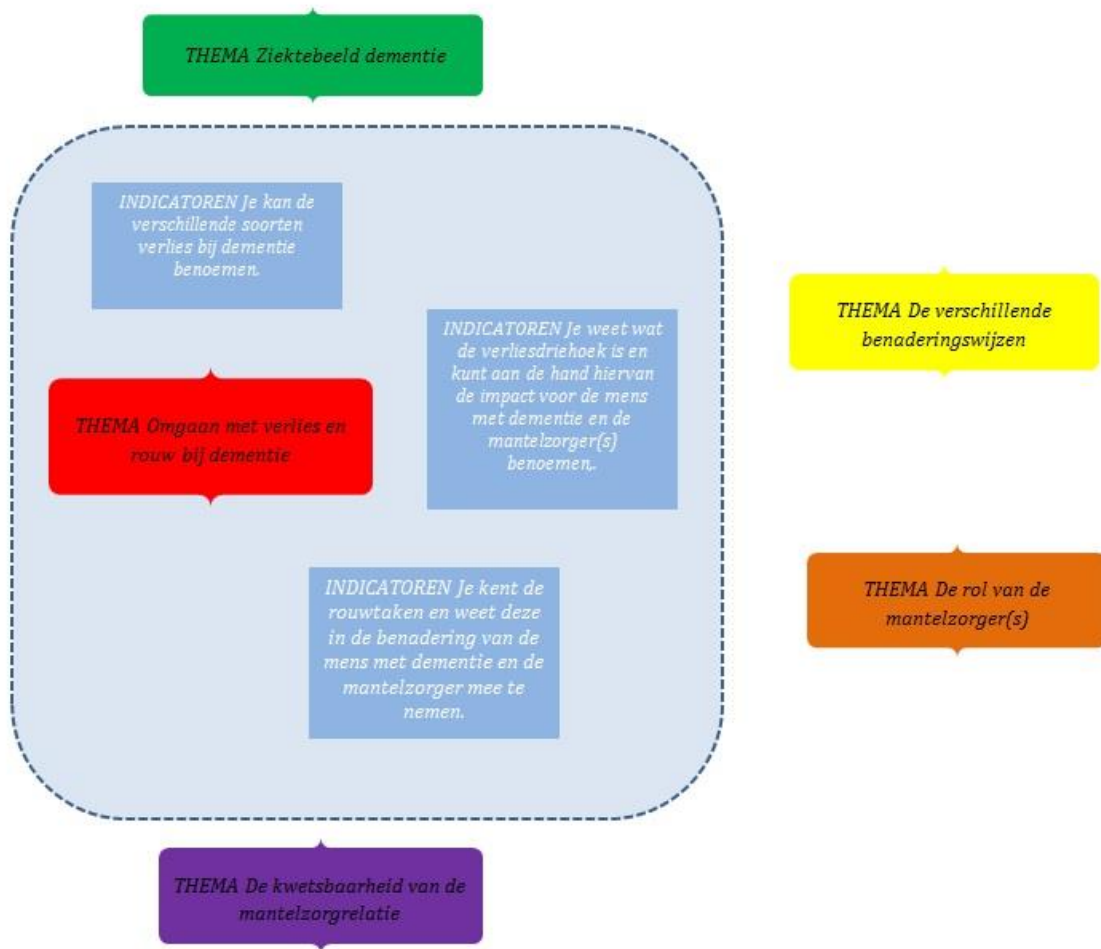
1.4.5 Routeplanner 5 – Thema De kwetsbaarheid van de mantelzorgrelatie

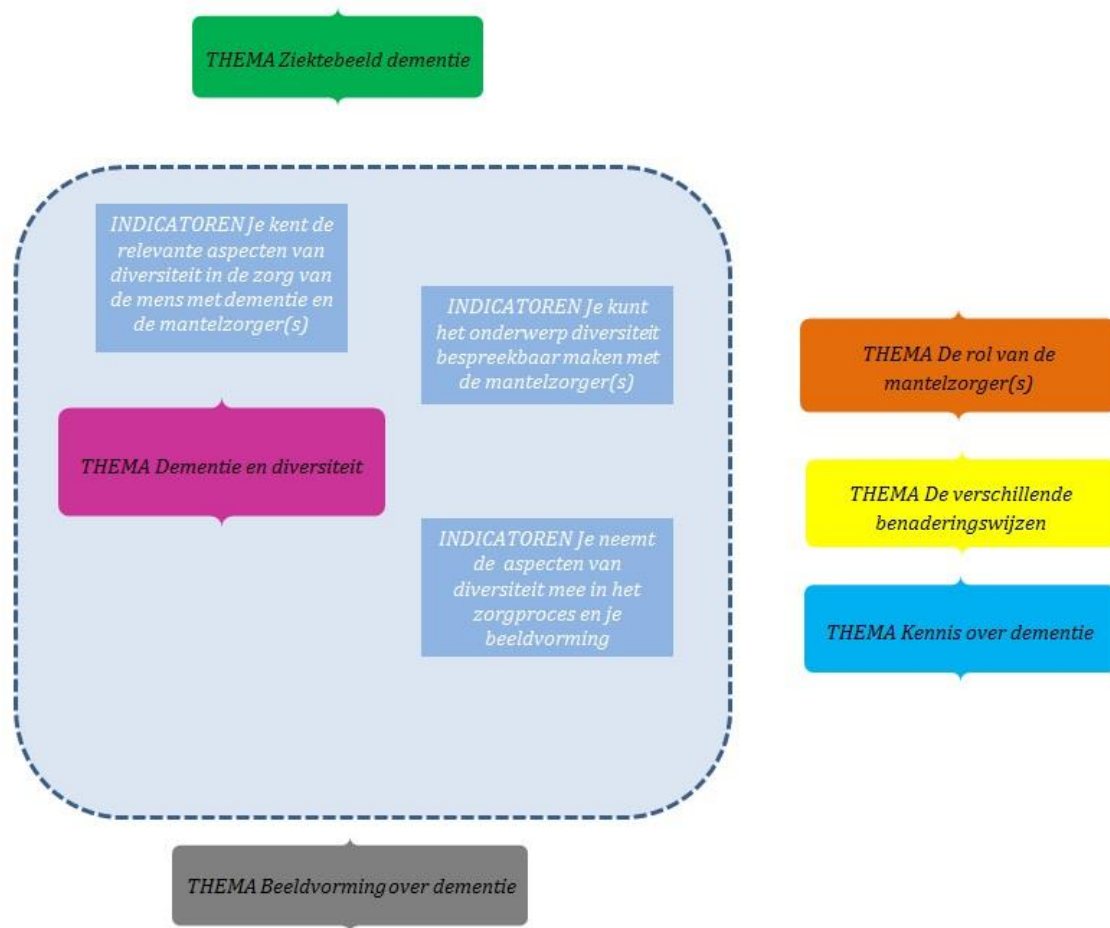
1.4.6 Routeplanner 6 – Thema De beeldvorming over de ziekte dementie

1.4.7 Routeplanner 7 – Thema Omgaan met verlies en rouw bij dementie

1.4.8 Routeplanner 8 – Thema Dementie en diversiteit

1.5 Ontwikkelingsgerichte feedback

De studenten worden formatief getoetst. Dit wil zeggen dat zij ontwikkelingsgerichte feedback ontvangen van de praktijkbegeleider. Op basis van de ontwikkelingsgerichte feedback schrijven studenten nieuwe leerdoelen. De student neemt de feedback mee naar de bijeenkomst zodat de inhoud van de feedbackformulieren samen met de klasgenoten en de docent kan worden besproken. Als docent krijgt u dan ook inzicht in wat de studenten als lastig ervaren in de praktijk, welke thema's wat meer aangestipt kunnen worden en waar de studenten juist goed in zijn. Hier is een voorbeeld opgenomen van een feedbackformulier. De andere feedbackformulieren zijn als bijlage aan deze handleiding toegevoegd.

Voorbeeld: Feedbackformulier thema Kennis over dementie

Naam student:

Naam begeleider:

Datum:

Indicatoren De student:	Feedback van de praktijkbegeleider
Benoemd wat de vorm van dementie is bij de patiënt.	
Benoemt de fase van dementie bij de patiënt.	
Past de zorg aan op basis van de persoonlijke behoeften van de mens met dementie.	
Maakt goed contact met de mens met dementie.	
Sluit aan bij de beleefwereld van de mens met dementie.	
Legt uit wat dementie is aan direct betrokkenen van de mens met dementie.	
Ondersteunt de mantelzorger en betrokkenen van de mens met dementie bij het contact maken met de mens met dementie.	

Formuleer op basis van de feedback nieuwe leerdoelen:

1.6 Didactische uitgangspunten en hobbels op de weg voor de docent

Tijdens een les kan veel gebeuren. Hierop kan de docent anticiperen zodat het doel van de les toch wordt bereikt en studenten wel verdieping van de lesstof aangereikt krijgen.

Wat kan de docent doen als studenten zich niet of niet goed hebben voorbereid op een les:

1a. Wanneer studenten de vragen niet van tevoren hebben beantwoord.

1. Stel de vraag waarom zij de vragen niet hebben beantwoord. Het is belangrijk om erachter te komen waarom de vragen niet zijn beantwoord. Waren de vragen niet duidelijk? Hadden de studenten geen tijd/zin? Zagen studenten het nut van de vragen niet in? Vaak ontbreekt het de studenten aan tijd of zij zien niet het belang in van het maken van de vragen. Als docent leg je uit wat de betekenis is van de vragen en waarom het nuttig is om de vragen van tevoren te beantwoorden. Studenten moeten het nut inzien van de opdracht, anders heeft het geen zin om de studenten dit te laten maken.
2. Maak met de groep afspraken over hoe er wordt omgegaan met mensen die de vragen niet hebben gemaakt. Dit gaat niet om het bedenken van een straf maar om het gesprek met elkaar te voeren over hoe er met elkaar wordt omgegaan in de les.
3. Laat tijdens de bijeenkomst de vragen alsnog beantwoorden.
Op basis van het vorige punt gaan de studenten die de vragen niet hebben gemaakt alsnog aan de slag. Je kunt met de studenten die de vragen wel hebben gemaakt verder werken. De groep studenten die de vragen niet hebben gemaakt geef je een duidelijke deadline waarop de vragen gemaakt moeten worden. Maak de tijd niet te lang, zodat studenten echt even hard moeten werken om de vragen te beantwoorden. Geef bijvoorbeeld 10 minuten de tijd.

1b. Wanneer studenten zich wel hebben voorbereid maar de inhoud niet begrijpen.

Het is belangrijk om te bepalen wat niet is begrepen. Kijk met de groep of dit een algemeen punt is of dat een aantal studenten het niet heeft begrepen. Voorkom als docent dat je zelf het antwoord gaat geven. Er zijn altijd studenten die wel het juiste antwoord hebben of die een goede uitleg kunnen geven.

Het is dus van cruciaal belang om te achterhalen wat de studenten niet begrijpen. Gaat het bijvoorbeeld om redeneerfouten of feitelijke onjuistheden? Als docent kun je deze fouten herstellen door goede richtvragen te stellen of door studenten alsnog de opdracht te geven om uit te zoeken wat het juiste antwoord is. Mede studenten die het wel begrijpen kunnen indien helpen.

1c. Wanneer studenten zich wel hebben voorbereid maar niet goed genoeg.

Ook hier geldt dat je erachter moet komen waarom zij zich niet goed hebben voorbereid. Begrijpen studenten niet wat de bedoeling is of is er iets anders aan de hand? Ga serieus in op de gedane moeite. Alleen als het echt een poging is om de opdracht serieus te maken anders zal je de studenten moeten aanspreken op hun gedrag en erachter zien te komen waarom zij zich niet helemaal goed hebben voorbereid.

Wat kan de docent doen als er onvoldoende studenten aanwezig zijn om in werkgroepen uit elkaar te gaan:

1. Bespreek de opdrachten met de studenten die wel aanwezig zijn.
2. Maak eventueel duo's en laat daarna twee duo's met elkaar discussiëren en bespreek de uitkomst in de hele groep.
3. Laat studenten individueel de opdrachten maken en bespreek het later in de groep.

Wat kan de docent doen als studenten terughoudend reageren op de vragen:

1. Vraag in eerste instantie waarom zij terughoudend reageren op de vragen. Begrijpen zij de vragen niet? Zijn zij verlegen? Hebben wij zich niet goed voorbereid? Het is belangrijk dat u vragen stelt die de studenten wel kunnen beantwoorden. Wanneer studenten niet reageren dan is er iets aan de hand. Vaak begrijpen studenten niet helemaal goed wat er van hen verwacht wordt. Check goed voordat u geïrriteerd reageert. Vaak zijn studenten wel van goede wil, maar het is demotiverend als zij niet helemaal begrijpen wat u van hen verwacht. Het is dus van cruciaal belang om goed na te denken over welke vragen u stelt, hoe u de vragen stelt en met welk doel u de vragen stelt.
2. Laat studenten vragen aan elkaar stellen en eerst met elkaar bespreken. Daarna in de hele groep.
3. Verdiepende vragen op gevoel of voorbeeldvragen zijn soms lastig te beantwoorden voor studenten. Dram niet door maar laat andere studenten die wel willen/kunnen antwoorden aan het woord. Door voorbeelden van anderen kunnen studenten op ideeën gebracht worden.

Tips bij het kiezen van de juiste werkvorm:

Het kiezen van de werkvorm wordt altijd bepaald met wat het doel is van de opdracht/bijeenkomst. Wanneer u bijvoorbeeld wilt dat studenten een mening gaan vormen over een bepaald thema, dan zullen de studenten met elkaar in discussie moeten of je zult aan hen moeten vragen om hun mening te geven. Het geven van een mening wordt dan een doel en zal ook echt geoefend moeten worden. Een hoorcollege is dan niet de juiste vorm omdat de student zelf niet oefent met het formuleren van zijn mening. Uiteraard kan een kort hoorcollege de student helpen met het vormen van zijn of haar mening. Maar dit is niet voldoende. Dit geldt ook voor overige vaardigheden. Bepaal dus eerst goed wat het einddoel is van de bijeenkomst en zorg ervoor dat elke stap in de les bijdraagt om het doel te realiseren. Voorkom dat je werkvormen kiest die vooral leuk zijn voor studenten, maar weinig tot niets bijdragen aan het doel. Werkvormen zijn middelen om een bepaald doel te bereiken en nooit een doel op zich.

Tips zodat studenten gemotiveerd raken:

Zorg ervoor dat u aan het begin en eind van de les het doel goed bespreekt met de studenten. U kunt veel beter iets langer stilstaan bij de betekenis van de les en het doel dan te snel met de opdrachten beginnen met het idee dat alles behandeld moet worden. Wanneer studenten het nut en noodzaak inzien van de bijeenkomst dan zullen zij meer gemotiveerd zijn om actief deel te nemen aan de bijeenkomst. Aan het eind van de les sluit u de laatste vijf minuten af met een samenvatting. U kunt aan studenten vragen wat zij hebben geleerd of wat de belangrijkste punten waren uit de bijeenkomst. Verder is het noodzakelijk dat u de verbinding maakt met de andere thema's zodat het voor de student duidelijk is hoe de structuur van het lint is. De studenten zien in dat wat zij tijdens de bijeenkomst hebben gedaan niet een op zichzelf staand iets is maar altijd past in een groter plaatje. U bespreekt wat van de studenten verwacht wordt om uit te werken of wat zij moeten voorbereiden voor de volgende bijeenkomst. Vertel niet alleen wat er van de studenten verwacht wordt maar vertel ook wat zij van u en het onderwijs kunnen verwachten en ook waarom dit zo belangrijk is. Check bij studenten of dit allemaal duidelijk is. Voorkom dat in de haast snel het huiswerk wordt opgegeven maar dat niet gecheckt wordt of studenten dit ook goed begrijpen. Begrijpen moet hier in de breedste zin opgevat worden. Het gaat er dan niet alleen om of de student begrijpt wat hij moet doen, maar ook of hij begrijpt waarom hij het moet doen. Wat het nut en de noodzaak is van de voorbereiding.

Tips voor afspraken met studenten:

Studenten kunnen altijd vragen stellen over de huiswerkopdracht of de voorbereidingsopdracht. Maak duidelijke afspraken met studenten wanneer zij u iets mogen vragen. Geef bijvoorbeeld een specifieke datum en tijd aan waarop u bereikbaar bent voor de studenten. Eventuele vragen buiten deze tijd kunnen gesteld worden via de mail. Geef ook duidelijk aan wanneer u reageert op dergelijke vragen. U neemt bijvoorbeeld maximaal twee dagen voor het beantwoorden van vragen.

Hoofdstuk 2 de thema's

PratenOverGezondheid

umcg

VRIJE
UNIVERSITEIT
AMSTERDAM

Thema: Kennis over dementie

Indicatoren 1.

- Je herkent de tekenen van dementie en past de zorg daarop aan.
- Je maakt contact met de mens met dementie en je sluit aan bij de leefwereld van iemand met dementie.
- Je legt uit wat dementie is aan mensen met dementie en hun naasten.
- Je ondersteunt de mantelzorger en naasten van mensen met dementie bij het contact maken met de mens met dementie.

Dagindeling: Hoe kan je met de les aan de slag:

Onderwerp	Werkvorm	Tijd
Inleiding op de dag	Plenair, op flap leervragen formuleren	10 min.
Bespreken opdracht 1 Ik en dementie	Plenair	15 min.
Bespreken 2 De beleefwereld van de mens met dementie.	In werkgroepen de vragen en feedbacklijsten bij 2 bespreken. Antwoord geven op de vragen: Hoe herken je dementie? Welke tekenen zijn er? Hoe pas je de zorg aan? Waarmee kan je rekening houden als zorgverlener?	10 min. 10 min.
Bespreken 3	Werkvorm: Maak groepjes van twee. De docent geeft de studenten verschillende opdrachten mee zoals: de zorgvrager doet juist niet wat de zorgverlener vraagt of de zorgverlener luistert bewust niet naar wat de zorgvrager wil. Een student doet een theedoek voor zijn ogen. Deze is vanaf nu de zorgvrager. De ander (de zorgverlener) probeert: 1. Contact maken zonder woorden. 2. Draait hem rond en laat hem na 1 minuut los. De zorgvrager probeert zich te oriënteren (een van de tekenen, desoriëntatie) en vraagt daarbij de hulp van de zorgverlener. Wissel van rol na 5 minuten. Daarna bespreken we plenair: • Hoe was het om zorgvrager te zijn? • Hoe was het om zorgverlener te zijn? • Welk inzicht heb je gekregen? Plenaire terugkoppeling en terugkomen op opdracht 1.4 Rollenspel: Je legt uit aan de mantelzorger wat dementie is en je adviseert over contact maken met de mens met dementie. Wat is belangrijk?	10 min. 15 min.

Mogelijkheden voor het bespreken van voorbereidingsopdrachten:

1. In drietallen worden ervaringen uitgewisseld rondom wat studenten al van dementie weten
2. De belangrijkste verschillen en overeenkomsten worden genoteerd. In de hele groep worden de meest opvallende punten teruggekoppeld.
3. Stel tijdens de nabespreking vooral verdiepende vragen. Dus als een student een antwoord geeft probeer dan door te vragen wat de student bedoelt met zijn antwoord. Vraag naar voorbeelden. Probeer ook goed door te vragen naar het gevoel.

Ter Inspiratie

3. Dementiegame: leven in de stad 'dementia'

Wil je de groep meer spelenderwijs kennis laten maken met dementie dan is de dementiegame een leuk alternatief. Deze game kan worden ingezet bij meerdere thema's zoals: kennismaken met dementie, het ziektebeeld dementie, de verschillende benaderingswijzen en de rol van de mantelzorger. Het doel van de dementiegame is om de kennis over dementie te verbeteren, de benadering te vergemakkelijken en het inlevingsvermogen voor de mens met dementie te vergroten. Daarnaast wil het mantelzorgers, familieleden en zorgmedewerkers ondersteunen bij de dagelijkse zorg voor mensen met dementie. Tot slot is er de mogelijkheid om via forum Alzheimer Nederland ervaringen uit te wisselen.

Het dementiespel kan op de computer of laptop worden gespeeld via www.dementiegame.nl. Ook is het te downloaden op de smartphone of tablet.

[Download de app voor iPhone en iPad](#)

[Download de app voor Android](#)

2. Alzheimer Experience

In deze film worden Ina en Gerard gevolgd die beiden lijden aan Alzheimer. Ook hun mantelzorgers komen in het verhaal voor. Na elke scène is er de mogelijkheid om het filmpje stop te zetten en dan op een van de personen te klikken waarna gedachten verschijnen of uitleg gegeven wordt.

<http://www.alzheimerexperience.nl/>

3. Into D'mentia

In een simulator wordt ervaren hoe het is om iemand te zijn met dementie. Van het niet meer vinden van het toilet tot het niet meer weten hoe de radio zachter kan worden gezet. Intussen komt je dochter langs en word je uitgenodigd voor een feestje van je kleindochter. Naast de simulatie is er een groepstraining.

www.intodmentia.nl.

Into D'mentia is bezig met het ontwikkelen van Fragmento. Een applicatie die gebaseerd is op de simulator. Zo kan men zelf ervaren hoe het voelt om met dementie te leven, maar dan via een tablet. Net als in de simulator wordt men via een voice over meegenomen in een alledaags verhaal dat bestaat uit verschillende geanimeerde scènes. In iedere scene zitten kenmerken van dementie verstoppt, zodat de gebruiker ervaart hoe het is om aan dementie te lijden. <http://www.intodmentia.nl/fragmento/>

Deze dementie simulators sluiten goed aan op de thema's kennismaken met dementie, het ziektebeeld dementie en de beeldvorming over de ziekte dementie.

Suggestie voor een lint is om opdrachten uit dit thema te koppelen aan de thema's 'de rol van de mantelzorger', 'beeldvorming over de ziekte dementie' en 'de verschillende benaderingswijzen'.

Thema: Het ziektebeeld dementie

Indicatoren

- Je legt correct uit wat er met de hersenen gebeurt bij de verschillende vormen van dementie.
- Je herkent de vorm van dementie, het verloop en de daarbij behorende fasen.
- Je herkent het verschil tussen ouderdom, delier, depressie en dementie.
- Je neemt misverstanden over dementie bij mantelzorgers en naasten van de mens met dementie weg door uit te leggen welke vormen van dementie er zijn en uit welke fasen deze bestaan.
- Je stemt de zorg af op de behoefte van de mens met dementie en houdt daarbij rekening met de vorm en fase van dementie.
- Je herkent gevoelens van iemand met dementie en houdt hiermee rekening in de zorg.

Dagindeling: Hoe kan je met de les aan de slag:

Onderwerp	Werkvorm	Tijd
Inleiding op de dag	Plenair, op flap leervragen formuleren	10 min.
Bespreken opdracht 1 De hersenwerking	Plenair bespreken van hersenontwikkeling bij dementie. Laten zien van filmpje Eric Scherder .	10 min.
Bespreken 2 en 3 verschillende vormen en fasen van dementie	Plenair bespreken huiswerkopdracht. Bespreken vormen, fasen, symptomen van dementie. Wat zagen de studenten in de praktijk. Waarmee houdt je als zorgverlener rekening in de zorg. Wat doe je anders bij de ene patiënt dan bij de ander en waarom.	15 min.
	In drietallen een rollenspel uitvoeren waarbij de 1 de mantelzorger is van iemand met dementie, de ander de mens met dementie en één iemand de zorgverlener.	15 min.
	De zorgverlener gaat in gesprek en legt uit met welke vorm van dementie zijn naaste te maken heeft en uit welke fasen deze vorm bestaat.	
Bespreken 4 Herkennen van emoties en gedrag en hierop in kunnen spelen.	Inleiding geven op gevoelens en emoties.	10 min.
	<p>Laten zien van de volgende videofragmenten:</p> <p>Fragment 1: De heer Slofstra heeft moeite met grote groepen</p> <p>Fragment 2: Mien vindt het belangrijk om zelfstandig dingen te blijven doen en omschrijft dementie als een warboel</p> <p>Fragment 3: Mevrouw van Driessel is veranderd in de omgang met andere mensen</p> <p>Na het bekijken van de videofragmenten worden vragen besproken zoals:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Welke gevoelens herken je? • Hoe gaat iemand met dementie om met zijn gevoelens? • Hoe gaan de mantelzorgers en andere betrokkenen die worden genoemd in de fragmenten hiermee om? Heb je nog 	10 min.

	<p>tips voor hen?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wat zijn, volgens de mensen in de videofragmenten, de voorwaarden om mensen met dementie een positief gevoel te geven? • Wat neem je mee bij het bieden van zorg? <p>Maak als laatste je eigen sos-kaartje: Stel je voor dat jij aan dementie lijdt. In een staat van verwarring en niet weten waar je bent, vindt iemand jou. Hoe moet deze persoon jou benaderen? Wat vind je fijn en wat niet. Beschrijf vanuit deze gedachte wat anderen juist wel of niet moeten doen.</p> <p>Plenair: De sos-kaartjes laten voorlezen.</p>	10 min.
--	---	---------

Mogelijkheden voor het bespreken van voorbereidingsopdrachten:

Bij opdracht 1 vooraf bespreken wat de studenten moeten weten van de hersenwerking.
Bij opdracht 1 tijdens de film kunnen studenten in steekwoorden de belangrijkste punten noteren om deze erna te bespreken.
Eventueel kan de opdracht ook in groepjes worden besproken mits afgestemd is wat belangrijk is.
Bij opdracht 2 en 3 kun je flappen maken op iedere flap 1 vorm. Deze bedenkt je met de studenten. De flappen worden opgehangen. Daarna kunnen de studenten al lopend de fasen en symptomen erbij opschrijven.
Bij opdracht 4 moet het duidelijk zijn wat gevoelens zijn. Dit kan plenair worden besproken met de groep. Je kunt de studenten enkele gevoelens laten benoemen.

Ter Inspiratie

1. Probleemgedrag

Probleemgedrag 1 en 2. Aan de hand van vragen, filmpjes en afbeeldingen wordt er meer inzicht gekregen in probleemgedrag in de ouderenzorg, maar ook hoe dit voorkomen kan worden en hoe je hiermee om kunt gaan.
www.free-learning.nl/modules/probleemgedrag/start.html

2. Leren over dementie

Deze e-learning module is ontwikkeld voor niveau 2 en 3. De module bestaat uit twee delen. Deel 1 gaat over een persoonsgerichte manier van omgaan met mensen met dementie. Cursisten leren om te kijken naar de behoeften van de mensen voor wie zij zorgen en de invloed van bijvoorbeeld de omgeving en lichamelijke klachten op het welbevinden van mensen met dementie. Deel 2 zoomt in het omgaan met onbegrepen gedrag (probleemgedrag) van mensen met dementie. De cursisten leren met een stappenplan te werken bij onbegrepen gedrag. Zij verdiepen zich in vijf typen gedrag: agressief, apathisch, afhankelijk, achterdochtig en rusteloos gedrag. <http://www.lerenoverdementie.nl/>

3. Power course Dementie

Dit e-learning programma behandelt de kenmerken van dementie, de gevolgen voor de persoonlijkheid, de gevolgen voor de mens met dementie en zijn omgeving, communicatie met de mens met dementie en de bredere context.
<http://www.marthaflora.nl/over-martha-flora/power-course-dementie/>

4. NuZorg

NuZorg heeft een e-learning module op niveau 3 van 2 uur, waarin de bouw en functie van hersenen, de vormen, fasen en benaderingswijzen van dementie aan bod komen. Ook is er aandacht voor specifieke zorgproblemen en gedragsstoornissen. De theorie wordt behandeld met casuïstiek, video's, oefenvragen, afbeeldingen en audio.
<https://www.noordhoff-health.nl/nl/mbo/nu-zorg>

Suggestie voor een lint is om opdrachten uit dit thema te koppelen aan de thema's 'omgaan met verlies en rouw', 'beeldvorming over de ziekte dementie' en 'kennis over dementie'.

Thema: De verschillende benaderingswijzen

Indicatoren

- Je beschrijft welke verschillende benaderingswijzen voor de mens met dementie er zijn.
- Je benadert de mens met dementie op een passende manier.
- Je onderbouwt de keuze voor de gekozen benaderingswijze.
- Je adviseert de mantelzorger over de verschillende benaderingswijzen en hoe zij deze kunnen inzetten.

Dagindeling: Hoe kan je met de les aan de slag:

Onderwerp	Werkvorm	Tijd
Inleiding op de dag	Plenair, op flap leervragen formuleren	10 min.
Bespreken opdracht 1	Plenair bespreken van de sociale benadering en ermee oefenen. Hoe maak je contact met de mens met dementie en hoe kan je hen benaderen?	15 min.
Bespreken 2 Herkennen van benaderingswijzen	<p>Plenair bekijken van de voorbereidingsopdracht.</p> <p>Aan de slag met inzetten benaderingswijzen en hierover adviseren aan betrokkenen van de mens met dementie.</p> <p>1. De docent legt fragmenten voor die worden nagespeeld. Er worden groepjes gemaakt met een zorgverlener en de zorgvrager. De zorgvrager oefent in het gesprek met het inzetten van verschillende benaderingswijzen en hoe de zorgvrager hierop reageert.</p> <p>2. Rollenspel mantelzorger en zorgverlener. De zorgverlener adviseert aan de mantelzorger welke benaderingswijzen er zijn en hoe je deze kunt toepassen.</p> <p>Daarna plenair bespreken</p>	20 min.
Bekijken van de film Mariette	<p>Samen bekijk je de korte film.</p> <p>https://www.youtube.com/watch?v=KYcStXGF-hA</p> <p>De volgende vragen worden samen besproken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hoe vind je dat de kapster Mariette benaderd? - Hoe vind je dat Sophie Mariette benaderd? - Wat roept de scene op in de eetzaal? - Hoe zou jij omgaan met iemand met dementie die niet wil eten? - Wat roept de scene op met de handpop? - Aan welke benaderingswijze doet dit jou denken? - Hoe zou jij Mariette benaderen? - Welke zorgverlener vind je in deze documentaire goed aansluiten op Mariette en waarom? 	25 min.

	Een discussie over hoe je als verzorgende omgaat met het respecteren van de wensen van de mens met dementie. Bv als het gaat om wel of niet eten.	
--	---	--

Mogelijkheden voor het bespreken van voorbereidingsopdrachten:

Bij opdracht 1 start je met het bespreken van welke verschillende benaderingswijzen er zijn en waarvoor je deze inzet. Met elkaar kan je komen tot verschillende voorbeelden.

Bij opdracht 2 gaat het erom dat de studenten inzicht krijgen in welke benaderingswijze in welke situatie werkt en hoe je dit verwoordt.

Bij opdracht 3 laat je hen echt nog even herhalen van welke benaderingswijzen er zijn en welke je kunt inzetten en zie je direct waarom het wel of niet werkt.

Ter Inspiratie

1. Lespakket Innovatiekring

De innovatiekring dementie heeft een lespakket ontwikkeld rond zes thema's: vroegsignalering, belevingsgerichte zorg, eten en drinken, activiteiten voor mensen met dementie en kwaliteit van leven, omgaan met gedragsproblemen en omgaan met familieleden.

<http://www.innovatiekringdementie.nl/a-570/lespakket-dementie-gratis-online-beschikbaar>

Het onderdeel 'eten en drinken' is specifiek toepasbaar bij het thema verschillende benaderingswijzen tijdens het bespreken van de film van Mariette. Het verdere lespakket past ook goed binnen de thema's kennismaken met dementie, het ziektebeeld dementie, de rol van de mantelzorger en de kwetsbaarheid van de mantelzorgrelatie.

2. E-learning: Inzicht en benaderen van mensen met dementie

Inzicht in dementie is een e-learning module met aandacht voor oorzaken dementie, het herkennen van de ziekte, de signalen, het verloop van dementie en de verschillende benaderingswijzen. Ook is er aandacht voor de omgang met familieleden. Op de website van The Competence Group is ook de e-learning module te vinden over het omgaan met dementie voor vrijwilligers, mantelzorgers en niet-verzorgend personeel.

<https://www.zorgleren.nl/training/Inzicht-in-dementie>

3. Video: Dementie zorgen voor nu en later

Een DVD van Van Hemert Producties met zeven gefilmde praktijkverhalen met een totale lengte van 3 uur. In de video's staat de behandeling, begeleiding en zorg voor mensen met dementie en hun familieleden centraal. In het bijbehorende werkboek worden methodische en didactische aandachtspunten beschreven en werkvormen aangedragen voor het gebruik van de video's in het onderwijs.

<http://www.vanhemertproducties.nl/dementie.htm>

4. DVD: Benjamin en de anderen

De educatieve DVD van de film Benjamin en de anderen – een film over het leven met dementie van MovedMedia richt zich op de communicatie en bejegening van mensen met dementie. De 14 thema's van het Landelijk Dementie Programma vormen de leidraad van de DVD. Elk thema wordt geïllustreerd met meerdere filmfragmenten. Voor studenten zijn vragen ontwikkeld ter verdieping van het thema.

<http://www.benjaminendeanderen.nl/html/dvd.html>

5. Een introductie op de presentie-theorie

Een introductie met een studentenwerkboek, docenthandleiding en powerpoint presentaties. Via zintuiglijke waarnemingen wordt duidelijk wat deze benadering inhoudt. Bij het kijken is er bewustwording van de eigen subjectieve manier van kijken, bij het luisteren is er bewustwording van de eigen subjectieve manier van luisteren, bij het spreken is er bewustwording van het belang om in het spreken aan te sluiten bij de ander. En via het ervaren is er de onderdompeling in de leefwereld van de cliënt.

<http://www.beteroud.nl/ouderen/zorg-leermodule-mbo-presentie-praktijk.html>

Suggestie voor een lint is om opdrachten uit dit thema te koppelen aan de thema's 'de rol van de mantelzorger', 'beeldvorming over de ziekte dementie' en 'de ziekte dementie'.

Thema: De rol van de mantelzorger(s)

Indicatoren

- Je beschrijft wie de mantelzorger is rondom de mens met dementie en wat zijn of haar rollen en taken zijn.
- Je stemt de zorg voor de mens met dementie af op de kennis en behoeften van de mantelzorger en je ondersteunt de mantelzorger op het juiste moment.
- Je herkent de gesprekstechnieken actief luisteren, Luisteren Samenvatten en Doorvragen (LSD) en Niet Invullen Voor Een Ander (NIVEA) en past deze toe in gesprekken met de mantelzorger en mens met dementie.

Dagindeling: Hoe kan je met de les aan de slag:

Onderwerp	Werkvorm	Tijd
Inleiding op de dag	Plenair, op flap leervragen formuleren	10 min.
Bespreken opdracht 1.	Plenair bespreken van de voorbereidingsopdracht en elkaars ervaringen uitwisselen over het kennismaken met de mantelzorger. In tweetallen met grote vellen behang/papier een profiel tekenen en hierbij de woorden beschrijven die jullie zijn bijgebleven uit de interviews met mantelzorgers en praktijksituaties. Wat viel jullie op aan de taken en rollen?	10 min.
Bespreken 2 en 3 en kunnen uitleggen wat dementie is.	<p>Terugkoppeling van de interviews met de mantelzorgers en praktijksituaties. Waar ben je achter gekomen wat je nog niet wist van mantelzorgers?</p> <p>Herken je de mantelzorger?</p> <p>Waar liggen de behoeften van de mantelzorger in de eigen ondersteuning? Welke vragen zijn er?</p> <p>Waar liggen de behoeften van de mantelzorger in de ondersteuning bij de partner met dementie?</p> <p>Hoe kom je erachter wat de mantelzorger wil en hoe kan je dan samenwerken?</p> <p>Rollenspel. De een speelt de mantelzorger en de ander de zorgverlener.</p> <p>Ga in gesprek met de mantelzorger. Je vraagt uit wat de mantelzorger het belangrijkste vindt in de zorg en waar zijn of haar behoeftes liggen. Kom samen tot een plan.</p> <p>Bij het rollenspel is er aandacht voor verschillende gesprekstechnieken zoals LSD en NIVEA.</p> <p>Na dit rollenspel ben je in staat de gesprekstechnieken actief luisteren, LSD en NIVEA toe te passen.</p> <p>Vragen voor evaluatie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wat vond je lastig om te vertellen? 	<p>15 min.</p> <p>20 min. rollenspel</p> <p>10 min.</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • Met welke informatie was je voorzichtig? • Wat vertel je wel en wat niet? 	
--	--	--

Mogelijkheden voor het bespreken van voorbereidingsopdrachten:

Bij het bespreken van opdracht 1 is het belangrijk dat de kernwoorden terugkomen die gekoppeld zijn aan de antwoorden van de voorbereidingsopdracht 1

Bij het bespreken van de vragen van de interviews kan je de koppeling maken met wat de studenten in de praktijk (stage) hebben gezien en wat de mantelzorgers aangeven. In hoeverre komt dat overeen. En hoe neem je dat mee in de zorg?

Bij het rollenspel kan je starten met het maken van een lijst van vragen hoe je tot de behoeften van de mantelzorger komt.

Daarna kan je het gesprek oefenen.

Daarna kan je de voorbereidingsopdracht gesprekstechnieken bespreken en oefenen op de situatie die aan bod is gekomen in het rollenspel.

Daarna worden de verschillen besproken. Wat werkte wel en niet? Waarmee ga je oefenen in de praktijk?

Een andere optie is om de gesprekstechnieken los te koppelen van de voorgaande opdracht.

Ter inspiratie

1. De Alzheimer Assistent app

De Alzheimer assistent app van Alzheimer Nederland is goed toepasbaar tijdens het proces van dementie. Deze app is vooral bedoeld ter ondersteuning van de mantelzorg. De Alzheimer Assistent is beschikbaar via de [App Store](#) en [Google Play](#) en via www.alzheimerassistent.nl.

2. Module 'Familievriendelijk werken'

De module richt zich op medewerkers niveau 2 en 3. Doel van de module is om medewerkers handvatten te geven om prettig, persoonlijk en professioneel contact te onderhouden met familie en andere betrokkenen. Op de website van de professionele mens zijn nog andere e-learning programma's te vinden met onderwerpen als familie (in)zicht, mantelzorger en gastvrij in de zorg.

www.deprofessionelemens.nl/modules/wat-is-familievriendelijk-werken

www.deprofessionelemens.nl/trainingsmateriaal

3. E-learning echt contact maken

Echt contact maken. Deze e-learning module is niet specifiek gericht op omgaan met mensen met dementie. Maar geeft wel inzicht in hoe je goed communiceert en wanneer het juist fout gaat.

<http://www.free-learning.nl/modules/stopcontact/stopcontact.htm>

4. Goed in Gesprek I en II

Met de twee e-learning modules, ontwikkeld door Vilans, Goed in Gesprek leer je beter communiceren in de zorg. Deel 1 gaat over het voeren van een goed gesprek. Deel 2 gaat over gesprekken met een specifiek doel. In

de twee modules leer je door 20 vragen te beantwoorden over praktijksituaties – geïllustreerd met filmpjes. Elke module duurt 30 minuten.

<http://www.free-learning.nl/modules/goedingesprek1/start.html>

<http://www.free-learning.nl/modules/goedingesprek2/start.html>

5. Mantelzorgspel

Met het mantelzorgspel kunnen studenten meningen, ervaringen en knelpunten in het contact met mantelzorgers uitwisselen. Het spel is een soort ganzenbord en bestaat uit drie soorten vragen: casusvragen, stellingvragen en kennisvragen. Het spel is voor €19,50 te bestellen bij Movisie.

<https://www.movisie.nl/publicaties/mantelzorgspel-eerstelijns-zorg>

Suggestie voor een lint is om opdrachten uit dit thema te koppelen aan de thema's 'de kwetsbaarheid van de mantelzorgrelatie', 'beeldvorming over de ziekte dementie' en 'omgaan met verlies en rouw bij dementie'.

Thema: De kwetsbaarheid van de mantelzorgrelatie

Indicatoren

- Je legt uit hoe mantelzorgers hun taken volhouden en wat risico's zijn.
- Je past het handelen aan op de mogelijkheden en wensen van de mantelzorgers.
- Je past technologische hulpmiddelen toe om de taken van de mantelzorger te verlichten en hem of haar te ondersteunen.
- Je signaleert overbelasting en ontspoorde mantelzorg.
- Je bespreekt/registreert ontspoorde mantelzorg.

Dagindeling: Hoe kan je met de les aan de slag:

Onderwerp	Werkvorm	Tijd
Inleiding op de dag	Plenair, op flap leervragen formuleren	15 min
Bespreken opdracht 1. Volhouden van zorg	Plenair bespreken van de voorbereidingsopdracht en de nadruk leggen op de relatie tussen de mantelzorger en de mens met dementie, hoe de mantelzorger de zorg volhoudt en dat je als zorgverlener voelsprietten ontwikkelt als mantelzorgers overbelast raken en de zorg dus niet volhouden. Hoe herken je dat als zorgverlener en wat kan je doen om dit in kaart te brengen? En hoe ga je hierover het gesprek aan?	20 min
Bespreken opdracht 2. Technologische hulpmiddelen	Terugkoppeling van de technologische hulpmiddelen die studenten hebben gezien en ingezet. Ieder maakt een eigen flap van het hulpmiddel met adviezen. Deze hangen we op en we lopen met de groep rond. Ieder presenteert zijn eigen flap. http://www.thuiswonenmetdementie.nl/	20 min
Bespreken 3. Ontspoorde mantelzorg	Bespreken van je rol als zorgverlener bij 'ontspoorde zorg' hoe herken je het? Groepsgesprek over wat studenten ervaren over dit onderwerp op hun stageplek. Komt dit wel eens voor of is het wellicht een taboe? Hoe komt het dat het een taboe is? Wat zegt de mantelzorger hierover? Wat kan je doen om met de mantelzorger of de mens met dementie in gesprek te komen en hen het vertrouwen te geven om situaties bespreekbaar te maken? Hierbij terugkomen op de voorbereidingsopdracht. In laten vullen van het stappenplan aan de hand van een casus. Wat onderneem je bij 'ontspoorde' mantelzorg? Wat zijn jouw taken als zorgverlener?	15 min 15 min

Mogelijkheden voor het bespreken van voorbereidingsopdrachten:

De studenten bespreken voorbereidingsopdracht 1 in werkgroepjes. De werkgroepjes kan je verschillende opdrachten meegeven, zodat bijv. het ene groepjes een lijst maakt met een overzicht van welke lichamelijke signalen op overbelasting kunnen duiden. Het andere groepje kan bijv. een lijst maken met hoe je overbelasting kunt herkennen op basis van gedrag dat verandert bij de mantelzorger.

Bij opdracht 2 kunt u ook gebruik maken van bijv. de verschillende apps die hieronder staan beschreven.

Bij opdracht 3 kunt u gezamenlijk het stappenplan bespreken en daarna de studenten in groepjes het stappenplan laten uitwerken. Mocht u in de les niet de tijd hebben dan kunt u ook gezamenlijk 1 voorbeeld invullen.

Ter Inspiratie

1. Dementia-app

Deze app is bedoeld om de zorg van mensen met dementie en hun directe omgeving (mantelzorgers) te ontlasten. Daarnaast bevordert het de sociale betrokkenheid en draagt het bij aan de kwaliteit van leven. De app kent verschillende functies, van een dagindeling tot een logboek voor mantelzorgers, familieleden, casemanager en andere zorgverleners. Maar ook is er plek voor foto's en geheugenspellen.

www.dementia-app.nl

2. Zorg voor beter- zorgtechnologie

Het kennisplein Zorg Voor Beter heeft 3 filmpjes over technologie. De filmpjes geven een beeld van de ouderenzorg en de mogelijkheden die technologie biedt aan zowel medewerkers als ouderen. De drie filmpjes gaan over: contact via technologie in de ouderenzorg; zelfredzaamheid en technologie; en gebruik van technologie door zorgmedewerkers. Bij ieder filmpje van 8 minuten is een leskaart te downloaden met vragen om het filmpje in de groep te bespreken.

<http://www.zorgvoorbeter.nl/ouderenzorg/onderwijs-video-nieuwe-functies-technologie.html>

3. Zorg voor beter

De website zorgvoorbeter.nl biedt een breed scala aan technologische mogelijkheden en ontwikkelingen op het gebied van domotica.

<http://www.zorgvoorbeter.nl/ouderenzorg/dementie-technologie-hulpmiddelen.html>

Suggestie voor een lint is om opdrachten uit dit thema te koppelen aan de thema's 'de rol van de mantelzorger(s)', 'kennis over de ziekte dementie' en 'omgaan met verlies en rouw bij dementie'.

Thema: De beeldvorming over de ziekte dementie

Indicatoren

- Je legt uit wat je eigen vooroordelen zijn over dementie.
- Je legt uit wat de vooroordelen zijn die de media, de omgeving en mantelzorger(s) ten aanzien van dementie kunnen hebben.
- Je bespreekt met de mantelzorger(s) de mogelijke vooroordelen over dementie en waar nodig bespreek je de vooroordelen.

Dagindeling: Hoe kan je met de les aan de slag:

Onderwerp	Werkvorm	Tijd
Inleiding op de dag	Plenair, op flap leervragen formuleren	15 min.
Bespreken van stigma's	<p>In werkgroepjes tot een aantal stigma's komen die er in de maatschappij heersen over dementie. Stigma is een ander woord voor vooroordeel. Het is een negatieve sociale stempel dat de manier beïnvloedt waarop mensen zichzelf zien en gezien worden.</p> <p>1. Beschrijven van verschillende stigma's over het leven met dementie. 2. Per stigma beschrijf je hoe je deze in een specifieke situatie met argumenten kunt verwerpen. Door deze opdracht kom je erachter dat je veelal woorden gebruikt die kwetsend kunnen zijn. Aan de andere kant leer je hoe je stigma's kunt verwerpen. Deze informatie kun je ook meegeven aan bijv. de mantelzorger en/of zorgcollega's.</p> <p>De flappen met stigma's ophangen en met elkaar bediscussiëren. Plenaire terugkoppeling</p>	30 min.
Bespreken opdracht 1 en 2	<p>Plenair bespreken:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wat vinden mensen zelf van dementie • Wat waren jouw overtuigingen? En nu? • Hoe praat je over iemand met dementie? Welke stigma's gebruik je zelf? Dit kan je koppelen aan dat wat zij hebben opgeschreven. Verschillen benoemen. • Discussie care en cure. Waar richt je je in de toekomst op als zorgverlener? Wat past bij jou beschreven beeld van zorg voor de mens met dementie? <p>Hierbij kunnen fragmenten van de website pratenovergezondheid worden gebruikt. http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-</p>	30 min.

	voor-mantelzorgers/impact	
Rollenspel	In deze opdracht leer je om het gesprek aan te gaan met anderen over de stigma's van dementie en kan je op een presente manier communiceren over dit beeld.	10 min.

Mogelijkheden voor het bespreken van voorbereidingsopdrachten:

Koppel opdracht 1 aan een actuele situatie.

Bedenk als groepje argumenten. Even aanstippen wat een argument is.

Discussiëren over de stigma's kan ook bespreken zijn.

Besprek voorbereidingsopdracht 2 en neem de filmpjes door.

Bij rollenspel staat beschreven dat je op een presente manier moet communiceren. Als deze benaderingswijze nog niet aan bod is gekomen dan kan je met elkaar bespreken wat jullie een goede manier vinden.

Ter inspiratie

1. **Deze website** richt zich op hoe stigma's en vooroordelen een verkeerd beeld schetsen over de ziekte dementie.

Bovendien wijst de website erop dat het gebruik van bepaalde woorden de mens met dementie in een hoekje drukken, infantiliseren en etiketteren. Op de website is er uitleg over het onderzoek naar stigmatisering en er worden communicatietips gegeven over hoe te communiceren met mensen met dementie.

<http://www.onthoumens.be/beeldvorming-dementie>.

2. **Fragment film Still Alice.**

Een film waarin de hoofdpersoon (een hoogleraar in de psychologie) de diagnose Alzheimer krijgt. Ze is dan nog net niet 50. In een toespraak overpeinst ze dat ze liever kanker had gehad, want dan had ze ertegen kunnen vechten en een kans gehad om te winnen. Ze zou steun hebben gekregen van haar familie en de Harvardgemeenschap en die zouden haar strijd nobel hebben gevonden. Zelfs als ze de strijd niet won, zou ze iedereen in de ogen kunnen kijken en bewust afscheid nemen voordat ze ging. Bij de ziekte van Alzheimer ligt dat anders, omdat men daarvan niet kan genezen en er in de sociale omgeving vaak huiver bestaat voor deze aandoening.

Het verlies van identiteit, autonomie, rationaliteit en onafhankelijkheid is bijna niet te dragen. Het verlies wordt benoemd in zware termen als ontmenselijking, ontluistering en vernedering.

3. Powerpoint Masterclass beeldvorming
4. Een filmpje van Marijke die vecht tegen de vooroordelen van dementie.

<http://www.rtlnieuws.nl/nieuws/binnenland/marijke-70-vecht-tegen-vooroordelen-dementie-ik-ben-niet-gek>

5. Een filmpje van mensen met dementie die in een klas van verzorgenden komen vertellen over hoe het is om met dementie te leven.

<http://loc.nl/forum/werk-mee-aan-beeldvorming-mensen-met-ziekten-als-dementie-als-lee>.

Suggestie voor een lint is om opdrachten uit dit thema te koppelen aan de thema's 'de rol van de mantelzorger(s)', 'kennis over dementie' en 'de kwetsbaarheid van de mantelzorgrelatie'.

Thema: Omgaan met verlies en rouw bij dementie

Indicatoren

- Je benoemt de verschillende soorten van verlies bij dementie.
- Je beschrijft wat de verliesdriehoek is.
- Je benoemt aan de hand van de verliesdriehoek wat de impact hiervan is op het verlies voor mensen met dementie en de mantelzorger.
- Je beschrijft de rouwtaken en neemt deze mee in de benadering van de mens met dementie en de mantelzorger.

Dagindeling: Hoe kan je met de les aan de slag:

Onderwerp	Werkvorm	Tijd
Inleiding op de dag	Plenair, op flap leervragen formuleren	10 min.
Bespreken 1 De soorten verlies	Plenair intro Bespreken van de gevolgen van het leven met dementie. Welke verliezen zijn er dan voor zowel de mens met dementie als de mantelzorger? Welke verliezen heb je zelf meegemaakt? En welke impact had dit? Daarna bespreken van de filmpjes en waarom deze impact hebben gehad op de studenten.	20 min.
Bespreken van opdracht 2 de verliesdriehoek	Plenaire intro Bespreken van de rouwtaken en bijbehorende impact. Het maken van de verliesdriehoek waarin de draaglast en draagkracht inzichtelijk wordt gemaakt. Maak gebruik van de volgende filmpjes: http://www.pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-mantelzorgers/zingeving http://pratenovergezondheid.nl/dementie/dementie-voor-mantelzorgers/impact/impact-op-het-leven-van-de-mantelzorger	10 min. 15 min. 15 min.
Rollenspel	Rollenspel: één iemand is de zorgverlener, de ander de mantelzorger en nog iemand de mens met dementie. Open het gesprek en vraag de mantelzorger hoe het met hem of haar is. Je houdt in het gesprek rekening met de rouwtaken. Daarnaast vraag je de mantelzorger naar zijn of haar draagkracht en draaglast.	20 min.

Bij opdracht 1 bespreken we wat rouwverlies betekent. We denken daarbij vaak aan verlies na de dood maar er zijn veel verschillende soorten verlies. Het is voor de student belangrijk dat zij dit inzien.
Bij opdracht 2 bespreken we plenair een voorbeeld van wat rouwtaken zijn en de impact. Na het voorbeeld kan je de studenten ook in groepjes aan de slag zetten en hen verschillende voorbeelden laten beschrijven.
Het maken van een verliesdriehoek kan op basis van een filmpje of casus en kan zowel plenair of in werkgroepen worden uitgevoerd.

Ter inspiratie

1. Website over de thema's bij rouwverlies.

Deze website heeft modules over de thema's hoe jouw rouwproces verloopt en hoe jij reageert. Het maken van de testen is niet noodzakelijk, maar geeft wel inzicht in de soort vragen die je kunt stellen als het gaat om rouw en verlies. Daarnaast zijn er filmpjes te zien waarin mensen vertellen over hun manier van rouwverwerking.

<https://rouwverwerking.mirro.nl/zelfhulp-module>.

2. Website over rouw bij mensen met dementie.

Deze website heeft een speciaal kopje over rouw bij mensen met dementie en hun omgeving. Daarnaast worden ook de verschillende fasen behandeld.

<http://www.rouwverwerking.net/rouwverwerking-zonder-overlijden.html#more-28>.

3. Website voor naasten van dementie

Deze website laat vooral zien hoe het is voor de naaste om iemand te verliezen aan dementie.

<https://dementie.nl/informatie-en-tips/omgaan-met-het-verliezen-van-een-naaste-tijdens-het-leven>

Suggestie voor een lint is om opdrachten uit dit thema te koppelen aan de thema's 'de rol van de mantelzorger(s)', 'de verschillende benaderingswijzen' en 'de kwetsbaarheid van de mantelzorgrelatie'.

Thema: Diversiteit en dementie

Indicatoren

- Je benoemt de relevante aspecten van diversiteit in de zorg van de mens met dementie en de mantelzorger(s).
- Je bespreekt het onderwerp diversiteit met de mantelzorger(s).
- Je houdt rekening met de diversiteit van de mens met dementie in het zorgproces.

Dagindeling: Hoe kan je met de les aan de slag:

Onderwerp	Werkvorm	Tijd
Inleiding op de dag	Plenair, op flap leervragen formuleren	10 min.
Over de streep	Over de streep: <ul style="list-style-type: none"> - Wil iedereen die een man is naar de overkant lopen. - Wil iedereen die ouder is dan 18 jaar naar de overkant lopen. - Wil iedereen die bidt naar de overkant lopen. - Wil iedereen die niet in Nederland is geboren naar de overkant lopen. Etc. - Wil iedereen met een partner van een andere afkomst naar de overkant lopen? - Wil iedereen die iemand kent met dementie naar de andere kant lopen? - Wil iedereen die aan een chronische ziekte lijdt naar de overkant lopen? - Wil iedereen die mantelzorger is naar de overkant lopen? 	30 min.
Bespreken 1.	Terugkoppeling van diversiteiten en aspecten opdracht 8.1 Delen van verhalen van de levensboeken die zijn gemaakt. Wat is er belangrijk voor jou als zorgverlener? Waarmee houd je rekening in de zorg?	30 min.
Maken van een eigen levensboek	<ol style="list-style-type: none"> 1. Elkaar 5 minuten interviewen over een onderdeel uit elkaars leven. 2. Wat moet er in jouw levensboek? 3. Wat vind je belangrijk? 4. Met welk aspect moet een ander echt rekening houden? 5. Geef samen vorm aan hoe je het verhaal uiteindelijk wilt verbeelden. Terugkoppeling: Stel de ander voor en vertel wat het belangrijkste is voor hem of haar.	10 min 15 min.

Mogelijkheden voor het bespreken van voorbereidingsopdrachten:

Bij de inleiding kan je bij de studenten navraag doen wat zij verstaan onder diversiteit. Voor het spel over de streep is het belangrijk dat alle studenten een idee hebben van diversiteit. In opdracht 2 krijg je inzicht in ieders eigen achtergrond. Het is belangrijk om deze opdracht na te bespreken met de studenten en met elkaar te bespreken wat het betekent dat zij bijv. zelf mantelzorger zijn. Wat zijn dan de gevolgen in uitspraken, handelen en keuzes. Na de opdracht kan je dit koppelen aan hoe mensen op hen zouden kunnen reageren. Opdracht 2 gaat over het bespreken van de levensboeken. Is het duidelijk waarom een levensboek een middel is?

Ter inspiratie

1. Website over palliatieve zorg en diversiteit.

Deze website gaat over palliatieve zorg en heeft aparte kopjes over diversiteit en dementie. Ook hier extra aandacht voor hoe om te gaan met dood en verlies bij andere culturen.

<http://www.netwerkpalliatievezorg.nl/middenennordwesttwente/Hulpverleners/Diversiteit/Culturelediversiteit.aspx>

2. Website over diversiteit in de zorg voor ouderen en mensen met dementie.

Een website met verhalen, tips en filmpjes die de verschillende diversiteitsaspecten behandelen.

<http://www.zorgvoorbeter.nl/ouderenzorg/diversiteit-zorg-ouderen.html>

3. Website waarin medewerkers, mantelzorgers en bewoners van Woonzorgcentrum Haaglanden over diversiteit.

<https://www.youtube.com/watch?v=mMNtaERPvV0&list=PL90qWfGghQPISAHRUwpbAGWhXQNHPJHdd>

Suggestie voor een lint is om opdrachten uit dit thema te koppelen aan de thema's 'de rol van de mantelzorger(s)', 'kennis over dementie' en 'de kwetsbaarheid van de mantelzorgrelatie'.

Hoofdstuk 3 Literatuur

Algemene informatie over dementie:

<http://www.alzheimer-nederland.nl/informatie.aspx><https://www.hersenstichting.nl/alles-over-hersenen/hersenaandoeningen/dementie>

<https://www.kiesbeter.nl/onderwerpen/dementie-en-alzheimer>

<http://www.thuisarts.nl/dementie>

<https://www.gezondheidsplein.nl/aandoeningen/dementie/item41766>

<https://www.ziekenhuis.nl/ziektebeelden/d/dementie/item516>

<http://www.alzheimercentrum.nl/dementie/wat-is-dementie/>

<http://www.alzheimercentrum.nl/patienten/leven-met-dementie/>

<http://www.zorgvoorbeter.nl/ouderenzorg/dementie-demente-ouderen.html>

Ervaringsverhalen over dementie

<http://pratenovergezondheid.nl/dementie>

<http://dementieverhalenbank.nl/>

Informatie over mantelzorg

<https://www.mezzo.nl/pagina/voor-mantelzorgers/thema-s>

<http://www.expertisecentrummantelzorg.nl/>

Informatie over domotica:

<http://www.zorgvoorbeter.nl/ouderenzorg/dementie-technologie-hulpmiddelen.html>

<http://www.domoticawonenzorg.nl/>

Informatie over de sociale benadering:

<http://62.204.93.110/~dementieve/wp-content/uploads/2015/09/Sociale-Benadering-Dementie-het-beste-medicijn.pdf>

Zie voor een overzicht van interessante boeken:

<http://www.zorgvoorbeter.nl/ouderenzorg/dementie-boeken-video.html>

Hoofdstuk 4 bijlagen

Bijlage 1 Feedbackformulier thema Kennis over dementie

Naam student:

Naam begeleider:

Datum:

Indicatoren	Feedback van de praktijkbegeleider
De student:	
Benoemd wat de vorm van dementie is bij de mens met dementie.	
Benoemt de fase van dementie bij de mens met dementie.	
Past de zorg aan op basis van de persoonlijke behoeften van de mens met dementie.	
Maakt goed contact met de mens met dementie.	
Sluit aan bij de leefwereld van de mens met dementie.	
Legt uit wat dementie is aan direct betrokkenen van de mens met dementie.	
Ondersteunt de mantelzorger en betrokkenen van de mens met dementie bij het contact maken met de mens met dementie.	

Formuleer op basis van de feedback nieuwe leerdoelen:

Bijlage 2 Feedbackformulier thema Het ziektebeeld dementie

Naam student:

Naam begeleider:

Datum:

Indicatoren De student:	Feedback van de praktijkbegeleider
Herkent de verschijnselen van verschillende vormen van dementie; benoemt wat de verschijnselen van de verschillende vormen van dementie zijn.	
Herkent de vorm van dementie en de fase; benoemt de vorm en fase van dementie.	
Onderscheidt dementie van een delier en een depressie.	
Biedt zorg waarbij rekening wordt gehouden met de vorm van dementie en de fase waarin de dementie zich bevindt.	
Legt uit aan de mantelzorger en direct betrokkenen van de mens met dementie wat er met de hersenen gebeurt, welke vormen van dementie er zijn en uit welke fasen deze bestaan.	
Herkent gevoelens bij de mens met dementie; benoemt de gevoelens bij de mens met dementie.	
Biedt zorg waarbij rekening wordt gehouden met de gevoelens van de mens met dementie.	

Formuleer op basis van de feedback nieuwe leerdoelen:

Bijlage 3 Feedbackformulier thema Benaderingswijzen in de zorg voor de mens met dementie

Naam student:

Naam begeleider:

Datum:

Indicatoren De student:	Feedback van de praktijkbegeleider
Herkent in een gesprek met iemand met dementie hoe diegene met dementie omgaat; beschrijft hoe iemand met dementie omgaat.	
Herkent in een gesprek tussen de zorgverlener en de mens met dementie de benaderingswijze die de zorgverlener inzet; beschrijft de benaderingswijze tussen zorgverlener en de mens met dementie.	
Past een van de benaderingswijzen toe in een gesprekje met de mens met dementie en licht zijn keuze achteraf toe aan de praktijkbegeleider.	
Adviseert in een gesprek de mantelzorger over welke benaderingswijzen er zijn en welke hij of zij kan inzetten bij zijn naaste met dementie.	

Formuleer op basis van de feedback nieuwe leerdoelen:

Bijlage 4 Feedbackformulier thema De rol van de mantelzorger

Naam student:

Naam begeleider:

Datum:

Indicatoren De student:	Feedback van de praktijkbegeleider
Herkent de mantelzorger van de mens met dementie; beschrijft wie de mantelzorger van de mens met dementie is.	
Gaat in gesprek met de mantelzorger en/of de mens met dementie en past daarbij de verschillende gesprekstechnieken (LSD en NIVEA) toe.	
Brengt de behoeften van de mantelzorger in kaart.	
Betrekt, indien nodig, de mantelzorger bij de zorg voor de mens met dementie en onderbouwt zijn handelen.	
Ondersteunt, indien nodig, de mantelzorger bij de zorg voor de mens met dementie en onderbouwt zijn handelen.	

Formuleer op basis van de feedback nieuwe leerdoelen:

Bijlage 5 Feedbackformulier thema De kwetsbaarheid van de mantelzorgrelatie

Naam student:

Naam begeleider:

Datum:

Indicatoren De student:	Feedback van de praktijkbegeleider
Beschrijft de risico's van langdurige mantelzorgtaken.	
Bespreekt met de mantelzorger de risico's en gaat samen op zoek naar een goede balans.	
Herkent signalen van overbelasting bij de mantelzorger en kan deze aankaarten in een gesprek met de mantelzorger.	
Herkent signalen van ontspoorde zorg en kan deze aankaarten in een gesprek met de mantelzorger en registreren.	
Gaat in gesprek met de mantelzorger en mens met dementie over technologische hulpmiddelen en zet minimaal 1 hulpmiddel in dat de mantelzorger kan ondersteunen.	

Formuleer op basis van de feedback nieuwe leerdoelen:

Bijlage 6 Feedbackformulier thema De beeldvorming over de ziekte dementie

Naam student:

Naam begeleider:

Datum:

Indicatoren	Feedback van de praktijkbegeleider
De student:	
Laat in een gesprek met de praktijkbegeleider zien wat zijn of haar eigen beeldvorming is over dementie.	
Kan in een gesprek met de praktijkbegeleider op een presente manier reageren als hij of zij je een aantal stigma's voorlegt.	

Formuleer op basis van de feedback nieuwe leerdoelen:

Bijlage 7 Feedbackformulier thema Omgaan met verlies en rouw bij dementie

Naam student:

Naam begeleider:

Datum:

Indicatoren	Feedback van de praktijkbegeleider
De student:	
Beschrijft de vormen van verlies en wat de impact hiervan kan zijn voor de mens met dementie en de mantelzorger.	
Gaat in gesprek met iemand met dementie en zijn of haar mantelzorger en kaart hun gevoelens aan bij de veranderende situatie waarbij hij/zij de vormen van verlies herkent.	
Gaat in gesprek met iemand met dementie en zijn of haar mantelzorger en neemt in de benadering de rouwtaken mee.	

Formuleer op basis van de feedback nieuwe leerdoelen:

Bijlage 8 Feedbackformulier thema Diversiteit en dementie

Naam student:

Naam begeleider:

Datum:

Indicatoren	Feedback van de praktijkbegeleider
De student:	
Gaat in gesprek met de mantelzorger en maakt het onderwerp diversiteit bespreekbaar.	
Houdt op basis van het gesprek rekening met de diversiteitsaspecten van de mens met dementie en de mantelzorger tijdens het zorgproces.	

Formuleer op basis van de feedback nieuwe leerdoelen:

